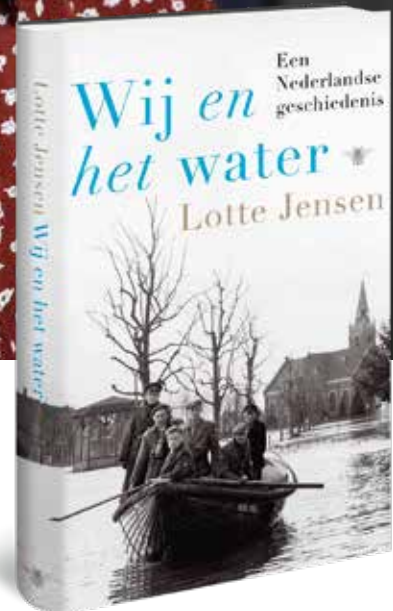

'Wij en het water' OVER DRIJVENDE WIEGJES, LEEUVEN EN WATERWOLVEN

Lotte Jensen

Eeuwenlang hebben de Nederlanders een strijd tegen het water gevoerd. Lotte Jensen, hoogleraar Nederlandse literatuur- en cultuurgeschiedenis aan de Radboud Universiteit Nijmegen, vertelt over haar nieuwe boek 'Wij en het water'. Een verhaal over drijvende wiegjes, Hollandse leeuwen en waterwolven.

TEKST: DORINE VAN KESTEREN | BEELD BABET HOGERVORST

Een voor de hand liggende eerste vraag voor iemand die zich al jaren beroepsmatig verdiept in watersnoodrampen, is wat Lotte Jensen zelf eigenlijk met water heeft. Veel, zo blijkt. Dat begint met een bijzonder verhaal in haar familiegeschiedenis. De opa van de van oorsprong Deense Jensen was colonnechef bij het Deense leger. "En raad eens: zijn troepen hebben geholpen na de watersnoodramp van 1953. Mijn boek opent met een foto van de Deense militairen, die in Den Haag officieel worden bedankt door de Nederlandse minister van Binnenlandse Zaken en vertegen-

woordigers van het Rode Kruis." Bijna twintig jaar later zouden Jensen en haar ouders en zusje naar Nederland emigreren. Tien maanden oud was Jensen toen. "Als buitenlanders zagen wij het water als typisch Nederlands. De Hollandse meesters met hun zeegezichten en zeeslagen, de steden met hun grachten, de Deltawerken, schaatsen in de winter, zeilen in de zomer... Gaandeweg ben ik echt gaan houden van het Nederlandse landschap, ik voel me ermee verbonden."

Iconische beelden

'Wij en het water' gaat over de culturele verbeelding van de overstromingen

die ons land heeft meegemaakt. Hoe vertalen kunstenaars en schrijvers die gebeurtenissen in boeken, prenten, verhalen, liedjes en monumenten? Jensen onderscheidt twee iconische beelden. "Het ene is dat van een kindje in een op het water drijvende wieg. Dit beeld van kwetsbaarheid, hoop en troost keert terug tot op de dag van vandaag. Zo komt het ook voor in de recente film 'De storm' over de ramp in 1953. Het andere beeld is dat van trots: de Hollandse leeuw die de waterwolf een kopje kleiner maakt. Dit zie je voor het eerst in de zeventiende-eeuwse plannen om de Haarlemmermeer dicht te maken. Op een van de kaarten staat een

W

‘Sinds de bouw van de Deltawerken wanen we ons veilig. Zeker, we kunnen heel veel, maar we moeten ons technische kunnen niet overschatten’

leeuw afgebeeld die de waterwolf letterlijk in de houdgreep neemt. De waterwolf zit ook een in een beroemd gedicht van Vondel.”

Niet onoverwinnelijk

Of de trots of de kwetsbaarheid de meeste nadruk krijgt, wisselt door de tijd heen. Nu de zeespiegel stijgt, is het onderkennen van onze kwetsbaarheid belangrijker dan ooit, aldus Jensen. “Sinds de bouw van de Deltawerken wanen we ons veilig. Zeker, we kunnen heel veel, maar we moeten ons technische kunnen niet overschatten. We zijn niet onoverwinnelijk. De grootscheepse evacuatie van het rivierengebied in 1995 en de overstromingen in Limburg vorig jaar waren serieuze waarschuwingen. Het klinkt wat cynisch, maar dit heeft ook voordelen. De tastbaarheid van deze gebeurtenissen helpt namelijk om de abstracte klimaatverandering te vatten. Eén verhaal doet meer dan tien statistieken, is een gezegde.” Ze vervolgt: “Veiligheid is geen gegeven, en al helemaal niet als je het in historisch perspectief plaatst. Talloze zware overstromingen uit het verleden zijn in de vergetelheid geraakt. Denk aan de Sint Elisabetsvloed van 1421 in grote delen van Zuidwest-Nederland, de Kerstvloed van 1717 in Groningen en de gigantische ramp in Noord-Nederland van 1825. Bij die laatste zijn meer dan 300 mensen en 17.000 stuks vee verdrinken. Kees Slager, die een monumentaal werk heeft geschreven over de ramp van 1953, zegt het treffend: je kunt het verhaal van Nederland vertellen als een reeks overwinningen op het water,

maar net zo goed als een reeks nederlagen.”

Daarom komen beide kanten van de medaille ook terug in de canon van Nederland, een lijst van vijftig thema’s die onze geschiedenis kenmerken. “Enerzijds staat de watersnood van 1953 erin, anderzijds de drooglegging van de Beemster, die plaatsvond tussen 1607 en 1612.”

Wij-gevoel

De strijd tegen het water heeft onze nationale identiteit vormgegeven. In haar boek beschrijft Jensen de vier pijlers van dat wij-gevoel. “De terugkerende beelden die ik net noemde, zijn de eerste pijler. Daarnaast zijn er de helden en rolmodellen. In de achttiende eeuw was dat bijvoorbeeld een schipper die mensenlevens redde en werd beloond met een zilveren tabaksdoos. En in de eenentwintigste eeuw hadden we Hub uit Valkenburg, die zijn oude buurvrouw over de ondergelopen straat tilde. Ook het koningshuis heeft een verbindende rol bij watersnoden. Lodewijk Napoleon was in de negentiende eeuw de eerste vorst die ter plaatse ging kijken; ook wij kennen allemaal de beelden van onze koning en koningin met rubberlaarzen in het rampgebied.” Het wij-gevoel steunt verder op liefdadigheid: na iedere overstroming komt er een explosie van liefdadigheidsacties op gang. “Het hele land heeft behoefte om solidariteit te tonen en de slachtoffers materieel te steunen. In 1825 bijvoorbeeld leverde dat zo’n 2,2 miljoen gulden op. Een astronomisch bedrag voor die tijd: omgerekend naar de waar-

de van nu is dat meer dan 26 miljoen euro!” Vierde en laatste pijler is de nationale herinneringscultuur: de manier waarop overstromingen verbeeld en herinnerd worden. “Van de watersnood in 1953 zijn er heel veel monumenten. Ook daarop zijn kwetsbaarheid én trots zichtbaar: we zien vrouwen en kinderen als slachtoffers, maar ook de dijkwerkers die het land weer opbouwen.”

Opstapelen

De media houden de beeldvorming in stand: zij bepalen voor een groot deel de manier waarop het publiek deze rampspoed tot zich neemt. “Zij sturen onze waarneming, ons denken en onze herinneringen. Ook vroeger speelden kranten, prenten en boeken een belangrijke rol, maar het nieuws gaat nu natuurlijk vele malen sneller. Andere verschillen zijn dat er minder gemakkelijk één dominant verhaal is af te leiden en dat het werkgebied veel groter is geworden. De hele wereld, letterlijk. Tegelijk is de blik nationaal als er zich een ramp voordoet. In Nederland was er vorig jaar relatief weinig aandacht voor de situatie in België en Duitsland. En toen ik iets wilde doneren aan de slachtoffers daar, was het moeilijk om erachter te komen hoe ik dat moest aanpakken.” Klimaat, droogte, stikstof, corona, energie, inflatie: het voelt momenteel alsof de crises zich opstapelen. Toch is dit niet zo uitzonderlijk, betoogt Jensen. “Als je kijkt naar de geschiedenis, dan komen rampen heel vaak samen. De ene ramp lokt de andere uit. Na een watersnood volgden bijvoorbeeld epidemieën en hongersnood, omdat een overvloed aan water langdurige schade toebrengt aan de bodem en waterkwaliteit. Ik ken een liedtekst uit de zeventiende eeuw waarin een eindeloze rij catastrofes wordt opgesomd. De buskruitramp in Delft, oorlog met de Engelsen, hongersnood, een muizenplaag... Lieve help, wat hebben die mensen toch allemaal over zich heen gekregen, denk ik dan. Dat relativeert onze huidige problemen misschien enigszins.” •